

ФІЛОСОФІЯ

УДК 141.319.8

В. В. Лисенкова, доктор філософських наук, доцент

ІМПЕРАТИВНІ ВИКЛИКИ ФІЛОСОФСЬКОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Імперативність у духовній сфері складає один із найважливіших принципів формування культури. Раніше розглянуті імперативи філософського способу життя як невід'ємної умови та засобу життєтворчості філософа потребують подальшого заглиблення трактування, доповнення і конкретизації. У статті подані такі імперативи, як високий рівень відповідальності за здійснення філософських розробок і вірність своїм принципам та переконанням.

Ключові слова: імператив, філософ, відповідальність, переконання, філософський спосіб життя.

Актуальність проблеми. Філософський спосіб життя можна розглядати як один із важливих елементів процесу культуротворчості. Він є засобом та формою практичної реалізації морально-філософських настанов мислителя. Від його впорядкованості, оптимальності, індивідуального забарвлення багато в чому залежить доля ідей, концептуальних розробок філософа. Імперативність як проблема філософського способу життя подана у попередніх публікаціях автора. Але необхідність подальшого вивчення зробила актуальною продовження цієї теми.

Аналіз джерел і публікацій. Проблема способу життя особистості розглядалась як вітчизняними (Є. Головаха, Л. Сохань), так і зарубіжними вченими (Ф. Оцепка, Д. Белл, Е. Шелдон, Дж. Берлінер, Ф. Клозе, У. Росту).

Для розширення діапазону пошуку автор звертався до розгляду сутності самої культури і філософської культури зокрема. Концептуалізацією теорії

та історії культури займалися представники сфери гуманітарного пізнання радянського періоду (М. Бахтін, Ю. Лотман, О. Лосєв, В. Іванов та ін.). Також велику увагу їй приділили західні дослідники (Г. Зіммель, М. Хайдеггер, Х. Ортега-і-Гассет, Е. Дюркгейм, О. Шпенглер та ін.). Багато напрацювань запропоновано в останні десятиліття (В. Шейко, Л. Стародубцева, Ю. Богуцький, М. Попович, В. Большаков, С. Іконникова, С. Махліна, Г. Скотникова).

Заслужують на увагу дослідження з проблем філософської культури, що є підґрунтям для розвитку філософського способу життя. Проблеми філософської культури були актуалізовані порівняно недавно, в останній чверті ХХ ст. У цьому аспекті багато зробили В. Асмус, М. Дяченко, В. Шинкарук, В. Шкода, С. Кримський, В. Малахов, А. Коршунов, В. Ємельянов, П. Нікітін, Г. Платонов, Є. Пеньков, П. Полухін, В. Беліков, З. Белоусова. Важливо те, що їхні розробки не лише мали теоретичний характер, але й були спрямовані на пошуки шляхів та засобів упровадження положень філософської культури в систему вищої освіти. Необхідно зазначити, що вивчення цієї теми здійснювалося разом із питаннями формування філософського мислення, становлення теорії виховання.

Але філософський спосіб життя не став предметом вагомих робіт. Склалась ситуація необхідності вивчення цієї складної теми. Одним із аспектів її постає імперативність.

Метою статті виступає конкретизація змістовного наповнення принципу імперативності та розгляд окремих імперативів, які притаманні філософському способу життя.

Виклад основного матеріалу. Як уже було вказано раніше у попередніх публікаціях, філософський спосіб життя нами визначається як система стратегій самоорганізації життєдіяльності мислителя, що сприяє розкриттю та втіленню ціннісних пріоритетів, етичних настанов, різноманітних евристичних можливостей його особистості, поширенню філософської культури у суспільстві.

Якщо ми розглядаємо імперативні характеристики філософського способу життя, то повинні мати на увазі, що йдеться не про примусове виконання певних настанов, а про дотримання необхідних вимог мислителя до самого себе та своєї діяльності. Базою тут є засади філософської творчості та її результатів.

Серед уже розглянутих раніше імперативів можна назвати: пізнання в ім'я вдосконалення світу, суспільства, людини й відданість істині, прагнення до мудрості, творчої сутності всієї діяльності філософа.

Ще одним імперативом виступає *високий рівень відповідальності за здійснення філософських розробок*, ведення досліджень, упровадження

творчих наукових проєктів, який має пронизувати весь спосіб життя мислителя. Якщо усвідомлення її обов'язковості приходить занадто пізно, то це спричиняє гріккі переживання протягом наступних років життя. Фахівці найвищого рангу не завжди опиняються на відповідному рівні в передбаченні наслідків недалекогоглядних дій у складних ситуаціях.

Слід зауважити, що відомий фізик М. Борн обурено нарікав на себе за те, що в ході викладання не зумів прищепити своїм студентам почуття відповідальності. На його глибоке розчарування, багато хто з його учнів погодився брати участь у розробці атомної бомби [1, с. 133]. Непрямо до її створення був причетний і А. Ейнштейн. Він також зізнався у своєму каятті у зв'язку з атомним бомбардуванням Хіросіми й Нагасакі пілотами США. Деякі біографи вважають, що і його смерть настала в результаті тривалих депресивних станів і сильних переживань із цього приводу.

Підкреслюючи антигуманність розробки атомної зброї, Ф. Жоліо-Кюрі відразу й рішуче відмовився від роботи над її створенням. Н. Бор спочатку мав ілюзію, що в нього вистачить моральних і наукових ресурсів вплинути на використання атомної бомби, але різко припинив свою діяльність, переконавшись у людиноненавистницьких цілях і планах можновладців. У творців бомби домінували інтелектуальна цікавість, політична й моральна наївність і безвідповідальність, захоплення творчістю заради творчості.

Розуміючи, що відповідальність ґрунтується на совісті, Піфагор зазначав: «Совість твоя нехай буде єдиним твоїм божеством», — і закликав, діючи, «насамперед не втрачати самоповаги». Покірність складним обставинам обтяжує непозбутньою провиною перед людьми, суспільством і культурою. Нагадаємо, що проголошення французькими екзистенціалістами самогубства як найвищого вияву свободи призвело до численних суїцидів серед західної молоді 50–60-х рр. ХХ ст. Пізніше, вражені цією епідемією, Ж.-П. Сартр і А. Камю грірко шкодували про свою непередбачливість, легковажний підхід до теоретичного обґрунтування філософських ідей. Відсутність у них у повоєнний період поклоніння перед життям призвела до безвідповідального заклику, некритично сприйнятого молодими, незміцнілими людьми. Самогубство, за В. Франклом, — це страх перед життям, а життя цінне завжди, навіть у трагічних обставинах. М. Бердяєв зосереджував увагу на тому, що самогубець сприймає мить болу за вічність, і філософові якраз необхідно сфокусуватися на тому, що важливим є опір миті, сприйнятій за вічність, тій думці, що так буде завжди. Доводиться констатувати, що виявлена відсутність мудрості в цій ситуації — трагічний результат, який позначився на долях кількох поколінь молоді.

Пригадуючи афоризм А. Сент-Екзюпері «Бути людиною — це означає відчувати свою відповідальність», переймемося думкою, що вона багато-

разово зростає для того, хто творить нове. Неодмінно її роль ще збільшиться у сфері розвитку парадигм філософії. Кожен вид знання конкретизує окремих сегмент об'єктивної реальності, у філософії ж — комплексне вивчення всього Універсуму й ролі людини в його пізнанні та взаємодії, усвідомленні себе. Підвищена відповідальність в експлікації суті суспільних відносин, аксіологічної, світоглядної проблематики вимагає від дослідника не тільки теоретичної бездоганності, але й різнобічних зв'язків із реаліями буття. Відповідальність — соціальне відношення між особистістю і суспільством — є ціннісною настановою мислителя, елементом його особистісної структури й водночас складником професійної етики. Неодмінність його відповідальності впливає з узятих внутрішніх моральних зобов'язань, що базуються на поняттях совісті, обов'язку та честі. Вона складається під впливом пафосу філософської та культурної світової спадщини, прогресивної організації виховання й навчання.

Е. Гурін і С. Грабовський віддають пріоритет ідеї, що філософія — продуктивна сила соціальної системи, вона здійснює свого роду ідеальну обробку суспільного буття, наповнюючи його усвідомленням значущості й розумінням діалектичності процесів. Свідомість — неодмінний інгредієнт діяльності, а виробництво не тільки створює матеріальні блага, але й формує умови життя, комплекс відносин, що спираються на розвинену економічну основу [2, с. 40–43]. Управляти, створюючи оптимальний порядок життєдіяльності соціуму, без урахування розробок науки й філософії безперспективно. Нехтування імперативом відповідальності у філософській творчості — результат внутрішнього анулювання сумління, критичності й самокритичності, абсолютизації власного «Я» і гіпертрофованого легковажного етичного дилетантизму. Відповідальність філософа за свої пошуки — неодмінний імператив гуманності, ігнорування якого призводить до деформації численних суспільних утворень.

Вірність своїм принципам і переконанням. Доля, присвячена пізнанню світу, часто не до вподоби владі. Цей імператив нерідко приводив філософів до жорстоких переслідувань за розробку та впровадження передових ідей. Згадаймо імена Сократа, Т. Мора, Дж. Бруно, Т. Кампанелли, Д. Дідро, Ф. Пуччі та багатьох інших, які жили потребою не зраджувати себе, не розтрачувати себе на дрібні й великі компроміси, не прогинатися під владу, не метушитися заради грошової винагороди. Вони й багато інших мислителів обрали можливість залишитися самими собою, вважаючи це великим щастям життя. Б. Спіноза французькому королю, який запропонував довічне утримання за присвяту йому однієї з робіт мислителя, відповів, що свої твори він присвячує тільки істині. І продовжував заробляти на вбоге життя небезпечним для здоров'я шліфуванням скла. Він був упевнений, що справж-

ні філософи відстоюватимуть свої переконання «від Сорбонни й до вогнища». Ці позиції керували всім життям мислителя.

М. Мамардашвілі на власному досвіді переконався в тому, що «філософування вимагає величезної праці, є точкою великої напруги всіх людських сил» [3, с. 28]. І воно не розряджається в справах, буденних турботах, міцно тримає всю суть мислителя. Поглинутість розроблюваною філософською ідеєю, вірність її вихідним положенням настільки велика, що підкорює собі весь лад думки й дій. На його погляд, «бути філософом — це доля» [3, с. 27], «філософ ним бути приречений» [3, с. 55] з «філософським самовідчуттям життя», «філософським темпераментом», з неможливістю відмовитися від філософських цілей [3, с. 58]. Його служіння філософії, пильна увага до труднощів навколишнього життя, вірність своїм ідеям, розробкам, переконанням визначені тим, що філософська рефлексія для нього — сенс життя. Кожна відкрита істина, кожен крок до мудрості дістаються ціною великого самозречення в потоці повсякденності.

Переконання як концентроване вираження світогляду, як кристалізація сповідуваних ідеалів, високих моральних норм і настанов проявляє соціально-творчий тип особистості. Вірність переконанням — це втілення в собі життя цінностей високої моралі й безумовна філософська наснаженість. Цілком віддаючись філософській справі, неможливо зраджувати свої життєві принципи, сформовані в муках тривалих сумнівів, самокритичної рефлексії. Гуманістична спрямованість філософії не дозволяє нехтувати високим її призначенням. Пасіонарність мислення видатних філософів не може поєднатись у їхньому житті зі зрадою самого себе. Так, тривалий час Г. Батищев не міг друкуватись у радянських наукових виданнях, тому що в його творчості стала переважати релігійна проблематика, але він не пішов на поступки [4]. Ще приклад: результати діяльності Е. Ільєнкова були піддані сумнівам у зв'язку з його статтями про відчуження, роботою з формування свідомості у сліпоглухонімих дітей у Загорському інтернаті. Ця недовіра його вкрай ображала й принижувала. Але від своїх позицій він волів не відмовлятися, пішовши з життя в п'ятдесят п'ять років [5, с. 6, 10].

Висновки. Із захопленням згадуються імена філософів, яким вдалося перемогти обставини, але й тих, хто, не поступившись при цьому високими моральними принципами та філософськими імперативами, знайшов інші форми протистояння тиску нерозуміння і протидії. Хоча не варто, на наш погляд, абсолютизувати стійкість переконань і принципів, які теж мають коректуватися під впливом умов, життєвих трансформацій.

Нині атмосфера постпозитивістської моди на презирство до філософії, заперечення її ролі, приниження її смислослабості збільшує проблему культуротворчості [6], посилює критичність до творчого осяяння, сумніви в правильності й потрібності особистої точки зору філософа. Учасникові

духовного процесу дуже часто доводиться усвідомлювати, що надто важкою є ноша талановитості. Але й при цьому людям потужного креативу неможливо зрадити філософську рефлексію, свій спосіб життя і цим знецінити особисте «Я» та свою роль не тільки в очах інших, але й у власних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борн М. Моя жизнь и взгляды / М. Борн. – М. : Мысль, 1973. – 359 с.
2. Гурин Э. А. Философия и жизнь (воображаемый диспут о реальных проблемах) / Э. А. Гурин, С. И. Грабовский. – М. : Знание, 1989. – 64 с.
3. Мамардашвили М. Как я понимаю философию / М. Мамардашвили. – М. : Издат. группа «Прогресс», «Культура», 1992. – 415 с.
4. Лекторский В. А. Вступительная статья / В. А. Лекторский // Батищев Г. С. Введение в диалектику творчества. – СПб. : РХТИ, 1997. – С. 5–11.
5. Новохатько А. Г. Феномен Ильенкова / А. Г. Новохатько // Ильенков Э. В. Философия и культура. – М. : Политиздат, 1991. – С. 5–16.
6. Леонтьева В. Н. Культуротворческий процесс: основания и начала / В. Н. Леонтьева. – Харьков : Консум, 2003. – 216 с.

ИМПЕРАТИВНЫЕ ВЫЗОВЫ ФИЛОСОФСКОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ

Лысенкова В. В.

Императивность в духовной сфере составляет один из важнейших принципов формирования культуры. Ранее рассмотренные императивы философского образа жизни как неотъемлемого условия и средства жизнетворчества философа требуют дальнейшего углубления трактовки, дополнения и конкретизации. В статье представлены такие императивы, как высокий уровень ответственности за осуществление философских разработок и верность своим принципам и убеждениям.

Ключевые слова: императив, философ, ответственность, убеждения, философский образ жизни.

PEREMPTORY CHALLENGES PHILOSOPHICAL LIFESTYLE

Lysenkova V. V.

Philosophical lifestyle can be considered as one of the important elements of culture creation process. It's an instrument and form of the practical realization of the sophist's preaching. The destiny of philosopher's ideas, conceptual discoveries depends on his arrangement, optimality and individual coloring. Imperative as a problem of philosophical lifestyle is presented in previous author's works. But the necessity for further research made the continuation of this topic relevant.

The problem of personal lifestyle was considered by national and foreign scientists. But philosophical lifestyle didn't become the subject of significant works. There appeared a situation of necessity for research of this difficult question. One of its aspects is imperative.

The objective of this article is specification of meaningful content of imperative principle and the consideration of the certain imperatives, which characterize philosophical lifestyle.

We determine philosophical lifestyle as a strategic system of philosopher's life self-organization, which promote the disclosure and the implementation of value priorities, ethic precept, different heuristic possibilities of his personality, spreading philosophical culture in society.

When the imperative characteristics of philosophical lifestyle are considered it doesn't mean the compulsory fulfillment of precept, but it means the compliance with philosopher's requirements to himself and his activity. The herein basis is the fundamentals of philosophic creation and its results.

Among the previous us considered imperatives it's possible to mention such as: cognition for the sake of world, society, human improvement and loyalty to the truth, aspiration for wisdom, creativity essence of the whole philosopher's activity.

The next imperative is the high level of responsibility for philosophic discoveries performance, research, implementation of scientific creative projects, which must pierce the whole philosopher's lifestyle. If the realization of its necessity comes too late, it causes hard inner turmoil during the next years of live. The specialists of the highest rank not always appear on appropriate level in predicting the results of shortsighted actions in difficult situations.

The higher responsibility in explication of the essence of social relations, axiological, worldview problem requires from a researcher not only the theoretical excellence, but also multi facet connections with the reality of existence. Responsibility – the social relations between personality and society – is the sophist's valuable preaching, the element of his personal structure and at the same time it is a part of professional ethics. The essence of his responsibility follows from the taken inner moral duties, which are based on the concept of conscience, duty and honor. It is formed under the influence of the pathos of philosophical and culture world heritage, the progressive organization of upbringing and education.

The next imperative is loyalty to your principals and beliefs. Authorities often dislike the destiny, which is dedicated to the cognition of the world. This imperative often led philosophers to the savage persecutions for development and implementation of progressive ideas. Loyalty to beliefs is realization of high moral values and absolute philosophical inspiration in lifestyle. Wholly giving yourself to philosophy, it's impossible to betray your life principals, which were formed in torments of continuous doubts, self critical reflection.

The humanistic orientation of philosophy doesn't allow to ignore its high destination. The famous philosophers' thinking passionarity can't unite with the self-betrayal in their lives.

Key words: *imperative, philosopher, responsibility, beliefs, philosophic lifestyle.*

